

սա եզրակացութեան որ վիշտով կարպետներու մէջ գտնուած մանիշակագոյնը որեւէ ապացոյց չի կրնար նկատուիլ անոնց Հայկական հեղինակութեան համար, այլ ցոյց կու տայ ուրիշ շրջան մը՝ կովկաս՝ իրր ծագման վայր»¹:

Նախ Մելէզ և Պերկամոյ գորգերը և անոնց գոյներու ու ներկերու խնդիրը առ այժմ մեր նիւթին հետ կապակցութիւն չունին, և ճագոսի կամ Մարթին կրնան իրենց տարբեր կարծիքներուն հետեւիլ: Յետոյ Մ. Բոր ըստ երեւոյթի՝ կամ չէ հասկցած եւ կամ խեղաթիւրած է այդ շատ պարզ (Տր. Մարթինի) տողերուն իմաստը: Մարթին զբրձրգի մասին կը խօսի, մինչ Բոր որեւէ մանիշակագոյնի մասին կը խօսի որ կը գուեարափի շոտով և գրեթէ անբողոքեամբ, ինչ որ Հայկական որդաւնին համար չի կրնար ըլլալ: Իսկ Մ. Բորի յիշած իրր թէ Հայաստանէն դուրս երկր յրջանները ուր գրբւրը կը գործածուէր, ինչպէս Ղարաբաղ, Շիրուան, Շատախ, Գապիսղան, Գազազ, պարզապէս տգիտութիւն է քանի որ այդ շրջանները Հին Հայաստանն իսկ են: Ես մանաւանդ հետաքրքիր եմ հասկնալու համար թէ ան ինչ ըսել կ'ուզէ «Բրդակաւ յրջանին խորեքեկ»ով: Այսու հանդերձ կ'ընդունիմ նաեւ որ կան ոչ Հայկական գորգեր որոնք ունի զբրձրգ: Առ այս պէտք է յիշել որ Հայերը վաճառական ժողովուրդ մ'ըլլալով արտածած կրնային ըլլալ նաեւ Որդանը: Հայաստանի ներկի և ներկելու արուեստը Հայոց ձեռքն էր, սակայն ըլլալով նախանձոտ և գաղտնաթաքոյց արհեստաւորներ, և որդոց որդի ժառանգելով՝ չեն լոյս տուած իրենց արհեստական գաղտնիքները, և երբեմն ալ ղժբախտաբար մահը իր չորցած մատներով եկած է թաղել յիշող և յիշեալ²:

Մեր զանազան տեսակ ձեռագրաց մէջ կան ներկի բազադրութեան և այլ արուեստագիտական և արհեստագիտական մանր մունր վկայութիւններ որոնք կ'արժեն որ հրատարակուին եթէ չուսումնասիրուին ալ:

Այսքանով կ'աւարտեմ Որդանի վրայոց

ուսումնասիրութիւնս, իրր շարունակութիւն անմիջապէս կցելով անուան մասին ստուգարանական ճշդիչ քննութիւն մը:

* * *

Որդանի անունը, հնութիւնը և այլն, իրապէս բառի մասնագէտի, նաեւ լեզուագէտի գործ է, սակայն կը յանդգնիմ մէկ երկու խօսք առ այդ, ընելով ակնարկութիւններ և պարզելով իմ դատելակերպս և պատճառներս:

Ըստ իս Որդան կարմիր ձեւը սխալ է որովհետեւ Որդան կը նշանակէ կարմիր:

Տոթ. Յ. Թիրաքեան կը գրէր, «Կարմիր — Երբ. کرميل (karmil), ար. և տճ. قرمز որով մեր սահմանէն դուրս պիտի համարէինք, սակայն قرمز բառս ալ յատկապէս այն բառերուն կարգը դասած է որ վաղուց պարսիկէն արարի անցած և անհետ և անյայտ եղած են գրեթէ»:

«Ըստ այս հեղինակութեան, ի սկզբան ڪرميل եղած է բառը, այն է ջերին՝ ջերմին՝ ատրաշէկ՝ ատորակ՝ (اتش) որ աղճատաբար قرمز դարձած է»³: Եւ սակայն Տոթ. Թիրաքեանի ծանօթ էր որ «Որդ (ճճի, ver) — Արտաշրի պատմութեան մէջ (կարնամակ) տեսանք որ Որդունի Հաւթուտի դէմ Սասանեան հերոսը պատերազմ մղելով յաղթեց անոր և իւր առաջին գրաւած այս քաղաքին անունը եղաւ կրման (արդի Գերմանը, کرمان)»: Յետոյ միշտ հոն կ'աւելցընէ.

کرم (kirm) — որդ՝:

Եւ հակառակ ասոր Տր. Թիրաքեան չ'ըսեր որ կարմիր յառաջացած կրնայ ըլլալ գիրմ

1. Jahrbuch der Asiatischen Kunst. 1925 էջ 150-151. Թարգմանութիւնը Հայերէն հրատարակուած իմ կողմէս պատասխանով միասին «Բագմավէպ» 1930 Սեպտեմբեր.

2. Գոնիացի բարեկամս Պ. Գրիգոր Թօփազեան՝ ի Ռեչիթա, կը յայտնէ ինձի որ նոյնիսկ Գոնիայի մէջ ներկի գործն ու անուտուրը հայոց յատուկ էր.

3. Արիւհայ Բառարան էջ 205.

4. Անդ, էջ 304.